



אלף בית רש"י

לקט לפרשת וישב ע"פ רש"י על הש"ס
– גרגירים ברש"י מדף היומי מנחות
וחולין



אהרן פרענקיל-תאומים
סופר סת"ם 1-438-8781292

לכבוד שבת קודש פרשת וישב כ"ב כסליו
תשע"ט
כ"ט בו יא"צ של זקוני הרה"ח ר' יצחק מרדכי
ב"ר יהודה ארזון ז"ל תנצב"ה אמן

ב"ה

פרשת תולדות

**וַיִּקְנְאוּ-בֹן אֶתְיוּ וְאָבִיו שָׁמַר
אֶת-הַדָּבָר: (פרק ל"ז פסוק י"א)**

שמר את הדבר. היה ממתין ומלכה
מתי יבוא, וכן שומר אמונים (ישעיה
כו, ז), וכן לא תשמור על חטאתי
(איוב יד, טז), לא תמתין: (רש"י)

בסכת ברכות דף ג' ע"א

רש"י ד"ה ושמר. והמתין, כמו
לא יאמר אדם לחבירו שמור לי
כלל ע"ז פלוני (סנהדרין דף
סג:), ובז"ק כפ' החובל (דף כ:)
שמרה עומדת על פתח חלרה,
וכן ואביו שמר את הדבר
(בראשית לז), שומר אמונים
(ישעיהו כו):

רש"י מבאר והמתין (ויש גם
גירסא שמופיע כך בגוף
הגמרא), שהמשמעות היא לא
שמירה ממש, דא"כ היה
ריב"ל יכול להיכנס לחורבה כי

יש לו שומר. ויש שאכן
מפרשים כך שמר מלשון
שמירה ממש, וכן הוא בשפת
אמת, ובספר חפץ ה'. אבל
רש"י מסביר שהכוונה היא
המתנה.

וכאן מוסיף והולך רש"י
ומביא ארבע מקורות לכך
ששמר הוא לשון המתנה. הא',
מלישנא דגמרא במסכת
סנהדרין שלא יאמר אדם
לחברו שמור לי בצד עבודה
זרה פלוני, והכוונה שאדם לא
יעשה ציון דרך מע"ז. הב',
מלשון המשנה במסכת ב"ק
שמרה עומדת על פתח חצרה,
שם מדובר מאדם שפרע את
ראש האישה בשוק וחייבו ר"ע
לשלם לה ארבע מאות זוז,
והאדם ההוא רצה להוכיח
שאישה זאת מופקרת במילא
והיא פורעת את ראשה לעצמה
מתוך קלות ראש, וע"כ המתין
לה ליד ביתה ושבר כד של שמן
והיא פרעה את ראשה. הג',
מלשון התורה "ואביו שמר
את הדבר", שיעקב אבינו
המתין וציפה מתי תתקיים

שמובא בחז"ל היא ע"ז גילוי עריות ושפכ"ד, ולפי סדר זה מביא רש"י את המובאות, ראשונה ממסכת עבודה זרה, והשניה מפריעת ראש האישה שמרמז לאביזרייהו דגילוי עריות, והשלישית מחלומו של יוסף, שאחיו רצו להורגו מפני החלום, וזה ירמוז לשפ"ד. ולאחר שמנינו שלשת הסיבות השליליות לכניסה לחורבה מצאנו ג"כ סיבה חיובית, כמו שמסופר בגמרא שזכה לשמוע בת קול "אוי לי שהחרבתי את ביתי וכו'", וזה ירמוז בפסוק שמביא רש"י מהנביא "שומר אמונים".

אבל פשוטו של רש"י כך הוא, וגם מדויק מאוד בלשונו הק'. כי בראשית דבריו מסביר רש"י ושמר פירושו והמתין, ומאחר שכאן בגמרא מופיע הלשון באריכות ושמר לי על הפתח, מביא רש"י דוגמאות דומות בלשון זה, וז"ל: "כמו לא יאמר אדם לחברו שמר לי בצד ע"ז פלוני", ורש"י מביא עוד דוגמא ממס' ב"ק דאיתא

הנבואה שבחלום (כמו שמפרש רש"י עה"ת). הד', מלשון הנביא "שומר אמונים", שהקב"ה ממתין לאמונים המאמינים בו בגאולה השלימה אמן.

ויש לבאר מדוע רש"י מאריך בכל המובאות האלו, ומדוע הביאם דוק בסדר זה, דהוה ליה לכתבם על הסדר, או להתחיל מגמרא ואח"כ למשנה ונביא ותורה או להיפך שיתחיל מתורה ואח"כ נביא ומשנה וגמרא.

ואפשר למצוא כאן רמז ברש"י להמשך הגמרא שאומרת שלוש סיבות שאין נכנסין לחורבה, חשד מפולת ומזיקים, ושלתם ירמזון לשלש עבירות חמורות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים. מפני המזיקין - היינו כוחות הטומאה הרומזים לעבודה זרה. מפני החשד - ירמוז לגילוי עריות. ומפני המפולת - ירמוז לשפיכות דמים. והנה הסדר המקובל של שלוש עבירות אלו שפי

לשמירת הדיבור, והוא הסיבה לחורבן בית שני והאחרו הרמז שומר אמונים לגאולה האחרונה ובנין בית המקדש, והיא היא החורבה שנכנס רמז לחורבן והבת קול ששמע רמז לגאולה.

ובפרשתינו הביא רש"י ראייה נוספת חוץ משומר אמונים מבאר הדברי מנחם כי הלשון שומר אמונים אינו ממש דומה כי כאו נכתב מילה נוספת שמר **את** הדבר ושומר אמונים הוא סמוך ולכן הביא לא תשמור **על** חטאתי, ומפני שהוא בלשון שלילה היפך מהפסוק ואביו שמר את הדבר, הביא את שניהם.

**וַיִּקְחֵהוּ וַיִּשְׁלְכֵהוּ אֶתוֹ הַבֶּרֶה
וְהַבּוֹר לֹא אֵין בּוֹ מַיִם: (פרק ל"ז
פסוק כ"ד)**

והבזר רק אין בו מים. ממסמע שנאמר והבזר רק, איני יודע שאין בו מים, מה תלמוד לומר אין בו

שם "שמרה עומדת על הפתח", וכתב: "ובבבא קמא פ' החובל", כיו' החיבור נופלת על לשון "כמו" שבתחילת דבריו. ועכשיו חוזר רש"י להביא ראייה מהתורה שעצם משמעות תיבת ושמר פירושו המתנה, וכתב זאת בלשון "וכן" (- לשון שונה מ"כמו" שבתחילה) ואביו שמר את הדבר. שזה ראייה מן התורה לפרש שמירה בלשון המתנה, ומאחר שזה למעשה לשון שונה במקצת, שמופיע כאן צירוף של "שמר" עם המילה "את", ולא כלשון הגמרא, לכן מוסיף רש"י עוד ראייה מהנביא דכתיב שם "שומר אמונים", ללא שום צירוף למילים אחרות, והמשמעות שם היא המתנה.

רמז נוסף בארבעת המקורות וסידורם, שלוש הראשונות רומזים לשלו עבירות שהם הסיבה לחורבן בית ראשון והשלישי רומז ללשון הרע ושנאת חנם יוסף ואחיו, גם הלשון שמר את הדבר ירמוז

דהרי קשה איך ראובן חשב להצילו בבור שיש בו נחשים ועקרבים, ותירצו דכמו שמעל עשרים אמא לא שלטא ביה עינא ואין כאן פירסומי ניסא, כ"ש בעומק הבור אף בפחות מכך לא שלטא עינא ולא ידעו שנחשים ועקרבים אין בו, ורמזו בכך את הקשר של פרשת וישב הסמוכה תמיד לחנוכה, וכמו דאיתא בבני יששכר ובספרי רבי צדוק הכהן המיוסדים על דברי הטור שהקריאה בתורה בפרשה המקדימה את המועדות נרמז המועד הבא,

והנה במסכת חגיגה דף ג עמוד א, שבגמרא שם מובאת מימרתו זו של רבי תנחום והבור רק אין בו מים, בסמיכות למימרא נוספת על פטור חרש וחיגר מעולת ראייה ברגל, מפרש רש"י ד"ה והבור רק. משום דרבי תנחום אמרה נקט לה הכא גבי שמעתתא דרבי תנחום:

וכן רואים במקומות נוספים שרש"י מפרש כעין זה, ומכאן

מים, מים אין זו, אבל נחשים ועקרבים יש זו (נ"ר שם – שנת כז.): (רש"י)

במסכת שבת דף כא ע"א הגמרא מביאה גבי דיני נר חנוכה את מימרת רבי תנחום נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי, מימרא זו היא המסיימת את פרק הכונס במסכת בבא קמא ששם הוא המשנה היחידה שמוזכר בה חנוכה ודין זה בלבד משמו של רבי תנחום מובא שם בגמרא,

מיד לאחר מימרא זו במסכת שבת מובאת מימרא נוספת של רב תנחום - ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום מאי דכתיב {בראשית לז-כד} והבור רק אין בו מים ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים אלא מה תלמוד לומר אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו.

הגר"א ועוד דרשו את הקשר בין הדברים שטעמם אחד

פרשנדת"א מרא דתלמודא
היה פשוט וגלוי.

וראשונה היא המימרא
במסכת ברכות ס"ב ע"א א"ר
תנחום בר חנילאי כל הצנוע
בבית הכסא נצול משלשה
דברים מן הנחשים ומן
העקרבים ומן המזיקין ויש
אומרים אף חלומותיו
מיושבים עליו, ובכך נבין יותר
את דרשתו של רבי תנחום על
הפסוק והבור רק אין בו מים,
אבל נחשים ועקרבים יש בו,
ובכך יובן הפסוק (כ) וְעַתָּה
לָכוּ וְנַהֲרֹגְהוּ וְנִשְׁלַחְהוּ בְּאֶחָד
הַבְּרוֹת וְאֶמְרְנוּ תִּיהִי רָעָה
אֲכַלְתֶּהוּ וְנִרְאָה מֶה-יְהוָה
חֲלֹמָתוֹ: הקשר בין ההשלכה
לבור להמשך הפסוק ונראה
מה יהיו חלומותיו,

ואיתא בירושלמי במסכת
מועד קטן פרק ג הלכה ט
גמרא: רבי תנחום בר עילאי
דמך בחנוכתא, ומכאן נראה
שהגמרא כאן מקיימת מילתא
דהספידא לרבי תנחום והקשר
שלו המיוחד לחנוכה, שזהו
מהדינים היחידים שנאמרו

ראיה שסיבת הסמיכות כאן
במסכת שבת ברורה ופשוטה
ולכך רש"י לא כותב זאת,
ונראה שהמקומות בהם רש"י
כתב זאת, הם כשאין שום
קשר אחר ובמסכת חגיגה
המימרא הראשונה היא לגבי
חיוב חיגר בעולת ראיה בשלוש
רגלים, והשניה כמו כאן ביאור
על והבור רק וכו',

ובהשקפה ראשונה בפשיטות
נראה שכאן יש הקשר בין
המימרות שהם קשורים
לאותו תקופת זמן, לחנוכה
ולפרשת השבוע - וישב -
הנקראת בדרך כלל בשבוע
שחל בו חנוכה, אלא שדברי
רש"י המדויקים עד דק בכל
מקום ומקום המלמדים על
עומק דבריו, כך גם כשסותם
דבריו ואומר במקום אחד
ואינו אומר במקום אחר
מצריכים תלמוד והתבוננות,
והנה נראה שמימרות אלו
רומזים למימרות הנוספים של
רבי תנחום בש"ס, ויעלה מכך
הסבר נפלא שבעיניו של

ועל רבי תנחום עצמו לאחר שאמרו את מימרתו לחנוכה ועל צדקותו שהשווה דרבנן לדאורייתא המשיכו והספידו דהוי צנוע, וידעו שהוא צנוע על פי הסימן משני מאמריו שכל הצנוע בבית הכסא ניצול מן הנחשים והעקבים וחלומתיו מיושבים, וכפי שנתקיימו ביוסף הצדיק שניצול מן הנחשים והעקרבים שבבור ונתקיימו חלומתיו, ואף רבי תנחום ניצול כיוסף כדאיתא בסנהדרין דף ל"ט ע"א אמר ליה קיסר לרבי תנחום תא ליהו כולן לעמא חד אמר לחיי אגן דמהלינן לא מצינן מיהוי כוותייכו אתון מהליתו והו כוותן א"ל מימר שפיר קאמרת מיהו כל דזכי למלכא לשדיוה לביבר שדיוה לביבר [מקום חיות רעות של מלכות (רש"י)] לא אכלוה א"ל ההוא מינא האי דלא אכלוה משום דלא כפין הוא שדיוה ליה לדידיה ואכלוה, (והן הן גם דברי שמעון ולוי לאנשי שכם שיוסף הצדיק נישא לאסנת בת דינה).

משמו של רבי תנחום שרוב אמרותיו הם באגדתא מדברי רבו רבי יהושע בן לוי, וכמו שרואים שזה הגמרא היחידה המוסבת על משנה בענייני חנוכה זה מימרתו של רבי תנחום, ומהותו היה שחיבר והשווא את חנוכה מדרבנן המאוחרים יותר לדברי תורה סוכה ולדברי קבלה עירובין, והמשך מילי דהספידה היה המאמר על והבור רק ששייך לפרשת וישב הסמוך לחנוכה אבל לא רק ענין הסמיכות נדרש כאן אלא מהות הדברים ומהות הספד של תלמיד חכם כפי שנאמר שם בגמרא בברכות בדף סב ההוא ספדנא דנחית קמיה דרב נחמן אמר האי צנוע באורחותיו הוה א"ל רב נחמן את עיילת בהדיה לבית הכסא וידעת אי צנוע אי לא דתניא אין קורין צנוע אלא למי שצנוע בבית הכסא ורב נחמן מאי נפקא ליה מיניה משום דתניא כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעין מן הספדנין ומן העונין אחריהן,

ובעלי משמעות, ומאז ומקדם
התחבטו ודקדקו הלומדים
בלשון הזהב שלו והעלו
מרגליות ופנינים לרוב,
במיוחד נודע בשערים כ"ק
הגה"ק אדמו"ר מליובאוויטש
נבג"מ זי"ע במאמרו
המופלאים בפירושי רש"י על
התורה, ואשר ספריו היו לי
לעיניים גם בפירוש רש"י על
הש"ס.

לכבוד חג החנוכה אשר
מתנוצץ בו אור התורה הק' כי
נר מצוה ותורה אור, אציגה נא
אור חדש בפירוש רש"י
מסוגיית החנוכה במסכת
שבת, מתוך הספר 'אלף בית
רש"י' אשר עימי בכתובים
והנמצא בשלבי עריכה
והוצאה לאור בסיעתא
דשמיא.



במסכת שבת [כ"ג.] אי" אמר
רב הונא חצר שיש לה ב'
פתחים צריכה שתי נרות
(ואמר) רבא לא אמרן אלא
משתי רוחות אבל מרוח אחת

והואיל ואתינן לחנוכה נביא
מאמר נוסף על הגמרא
במסכת שבת דף כ"ב מענייני
חנוכה.

צפון ומזרח



משמיא קא זכי ליה לרבן של
ישראל רבי שלמה יצחקי זי"ע
שחיבוריו הגדולים על התורה
ומסכתות הש"ס מקום מיוחד
נתבצר להם באריגה אחת עם
התורה שבכתב והתורה שבעל
פה, באשר פירושו הבהיר
כביכול משלים את דברי
התורה הק' ולשון הש"ס,
וכמין מעשה חושב ורוקם
שזורים המה על הדף בחומש
ובגמרא ודא ודא אחת הן.

בפירושו הנשגב של רש"י הק'
אשר נכתב ברוה"ק כפי
שהעידו גדולי הדורות, כל
מילה מדויקת וכל פירוש
תואם ומשלים ממקומות
אחרים. אין מובאה שאין לה
הסבר מיוחד, וכל דבריו
מיוסדים בכללים ברורים

בב' הפתחים, וכ"ש באופן שב' הפתחים בצדדים מנוגדים כמזרח ומערב או צפון דרום שאז אין באפשרות ההולך בצד אחד לראות אם הדליק בעל החצר בצד השני.

נמכאן עלינו ללמוד עד כמה נצרך האדם לזהר מפני החשד שיאמרו שלא הדליק נרות חנוכה, שאפי' לזמן מועט באופן כזה של צפון ומזרח שכאשר ממשיך האדם ללכת ויבוא לקרן צפונית מזרחית יראה מיד שהדליק נר חנוכה בפתח האחר, אעפ"כ אמרי' שידליק בב' הפתחים.]



ונראה להוסיף בטעמא דמילתא מדוע אם כן נקט רש"י צפון ומזרח דווקא ולא צפון מערב או מזרח דרום וכיו"ב בכמה דרכים.

א. דרכו של רש"י הק' בחיבורו שכאשר באותה המסכת מזדקק

לא צריך. ופירש רש"י בד"ה חצר שיש לה ב' פתחים. 'שיש לבית ב' פתחים פתוחים לחצר צריכי' שתי נרות נר לכל פתח כדמפי' טעמא משום חשדא שהרואה יהא סבור שהבית חלוק והרי הוא של שני בני אדם ויאמרו האחד אינו מקיים מצות נר'. ובד"ה מב' רוחות. אחד בצפון ואחד במזרח: עכלה"ק

והנה לפום ריהטא כאשר נתבונן מעט בדברי רש"י אלו עולה התמיהה מדוע נקט רש"י שני צדדים אלו של צפון ומזרח דווקא ולא מזרח ומערב למשל?

ונראה לומר בפשטות שצדדים אלו הם חידוש וחומרא גדולים יותר ממזרח וממערב, שהרי זה דומה יותר לב' פתחים ברוח אחת, משום שהעומד בקרן זוית צפונית מזרחית רואה לנגד עיניו את ב' הצדדים יחד, ועכ"ז אומרים לבעל החצר להדליק

שוב לבאר בענין הדומה או בלשון מקביל, יהא לשונו בבי המקומות שווה. ואכן מצינו לקמן [ס"ב] בענין תפילין ברש"י ד"ה התם משום שי"ן. שעשויה מעור החיצון עצמו קומט בו ג' קמטין כעין שי"ן מש-די והדלי"ת והיו"ד עשויין בקשר שקושר הרצועה **אחת לצפון ואחת למזרח** כמין ד', ורצועה קטנה מאד תלויה בה ואין בה אלא כפיפה כמין יו"ד וכופאה בעוד העור לח והיא כפופה לעולם :

[וכשם שמצות החנוכה מסמלת את אור המנורה שהיא עדות שהשכינה שורה בישראל, ונקשרת יחד עם מצוות מזוזה וציצית שעניינם ציון איש יהודי וביתו, כך גם התפילין אות ועדות, ומקוים בהם וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגוי.]

ב. משני דיבורי המתחיל שנקט רש"י ב' צדדים אלו של צפון ומזרח בדווקא, [שהלוא גם בענין קשירת הדליית שבתפילין אפשר לציין בצדדים אחרים]. נבוא למקור המעין שממנו דלה רש"י הק' את לשונו בבחירת הצדדים 'צפון ומזרח'. ושוב גם מקור זה נמצא במסכתא דילן בשבת [קל"ג:] מובא הפסוק {עמוס ח-יב} 'ונעו מים עד ים **ומצפון ועד מזרח** ישוטטו לבקש את דבר ה' ולא ימצאו', ודורשת הגמ': דבר ה'- זו הלכה, דבר ה'- זה הקץ, דבר ה'- זו נבואה. ונרמז בזה ממש כעניינו בחצר שיש לה ב' פתחים, שהחשש מפני המשוטט מצפון למזרח למצוא אם הדליקו נרות כדבר ה' זו הלכה. והדרך היא מצפון למזרח דווקא

קצת נחמה בגלות שהיא זכר
למנורת המקדש כי היא מצוה
בדבר שהי' אז עבודה ולא יש
מצוה כזו והיא ממילא רמז
לעבודת המקדש].

ובהם נרמז גם כח הגאולה
העתידה, 'צפון' – כדאי'
ברש"י בשיר השירים [פרק ד'
פ"ח] על הפ' אתי מלבנון כלה
אתי מלבנון תבואו תשורו
מראש אמנה וז"ל: ד"א
מראש אמנה הר הוא בגבול
צפוני' של ארץ ישראל ושמו
אמנה ובלשון משנה טורי
אמנון והר ההר שנאמר בו
(במדבר לד) מן הים הגדול
תתאו לכם הר ההר וכשגליות
נקבצות ומגיעות שם הם
צופים משם ורואין גבול ארץ
ישראל ואוירה של ארץ ישראל
ושמחים ואומרים הודיה לכך
נאמר תשורו מראש אמנה.
[גם בשלב המקדים לגאולה,
במלחמת גוג ומגוג הוא בצפון
כענין שמצינו 'מצפון תפתח...]

שהרי כל פניות שאתה
פונה יהיו דרך ימין.

ג. עוד אפשר לרמוז
שרוחות אלו עניינם כח
בית המקדש והגאולה
העתידה בב"א, שהלוא
צד צפון בביהמ"ק
הוקבע לקדשים –
קדשי קדשים שחיטתן
בצפון, כך גם מצינו
בדברי רש"י עצמו
[סוכה נ"ו]. הנכנסין
חולקין ביניהם בצפון.
את המגיע לחלקן
כדאמרינן בגמרא כדי
שיראו הנכנסין **שהצפון**
עיקר שהרי קבעו
הכתוב לשחיטת קדשי
קדשים.

וצד מזרח רומז כנודע
לביהמ"ק, שהוא הצד שכל
פיות פונים אליו בתפילתם,
וע"כ במצוות חנוכה שהיא על
הנס שהיה בבית המקדש
ומורה על קדושתו נקט רש"י
צדדים אלו. [וכדאי' בשפת
אמת [תרל"ג] 'מצות נר חנוכה



לאחר שיצאנו מפרד"ס האופנים בביאור דברי רש"י 'אחד בצפון ואחד במזרח'. **פשט** - חידוש גדול יותר שנראה בקרן זוית. **רמז** - מהפסוק 'ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח'. **דרש** - מדרך קשירת רצועות התפילין כעין דלי"ת כפירש"י. **סוד** - רמז לביהמ"ק וכח הגאולה העתידה. נקנת בפרפרת שלאחר המזון:



ב' הצדדים '**צפון ומזרח**' רמוז ירמזון למצוות החנוכה, סופי תיבות הן **נ"ח נר חנוכה** – רמז שהלכה מיוחדת זו נאמרה במצוה זו. ראשי תיבות הן **צ"מ ציצית מזוזה** – עפ"י דאי מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל ובעל הבית בטלית מצויצת באמצע [כנוסף בשאלתות]. אמצעי התיבות הן **פ"ו מצפון וז"ר ממזרח**, ראש פ"ו וסוף ז"ר – **פר** – רמז לשיטת ב"ש פוחת והולך כנגד

וצד 'מזרח' רמוז הוא לגאולה העתידה, כדכתיב [מלאכי ג] וזרחו לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא וגו', וכן כתיב [ישעיה] קומי אורי כי בא אורך וכבוד ד' עליך זרח, וגאולת ישראל נמשלה לאילת השחר שזורחת קימעא קימעא, ואף פסוקי ההלל הנאמרים על הגאולה ונקראים כסדרן נלמדים מהפסוק 'ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה'.

[ובמאמר המוסגר יתכן לומר שזו גם הסיבה שכשנקט רש"י הק' ב' צדדים באופן שלא היה לו ענין לכתוב צדדים המנוגדים דוקא או כשרצה לתפוס ב' רוחות בסתמא מתוך הארבע, נקט דווקא צפון ומזרח, כדמצינו [כתובות ק"ט:]: ברש"י ד"ה כל חד וחד מצי מדחי ליה. 'של **מזרח** אומר לו **בצפון** דרך שלך, ואין לך אצלי כלום וכן כל אחד ואחד.]

רש"י ד"ה בפתח שאחורי הדלת. כגון שיש במקצוע הבית פצים קבוע ושני פתחים מחותכין **אחד לדרום ואחד למערב** וקבע מזוזה בפנים בחלל פתח הדרומי וכו' כאן רש"י מביא דווקא שני צדדים אלו דרום ומערב, הקשורים בדווקא למסכת מנחות וכדאיתא בדף יט מקום הגשת המנחה ת"ל לפני ה' הא כיצד מגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן וכו' '

ואולי אפשר להוסיף שמזוזה נקט את הצדדים המנוגדים למה שנקט גבי נר חנוכה, כי אכן מדובר באותם שני פתחים לחנוכה ולמזוזה (שהם צמודים ממש בקרן זוית ואפשר שזו חומרה נוספת שצריך גם באופן זה להדליק בשני הפתחים) ולגבי חנוכה הצדדים הם כלפי הרואה את הנר ולא כלפי הבית כי הנר נעשה לפירסומא ניסא ועיקר מצוותו לרואה בחוץ, ולכן צפון מזרח, אבל כאן בחיוב

פרי החג, סוף פ"ו ותחילת ז"ר – ו"ז – רמז לשיטת ב"ה מעלין בקדש ואין מורידין, כי ו' רמז לששת ימי החולו וז' רמז ליום השבת מבחר הזמנים.

רמז נאה לצפון ומזרח נמצא גם בעבודת הכהן גדול ביום הכיפורים ביציאתו מקדש הקדשים, עומד כנגד האולם בין המנורה [חנוכה] לבין המזבח [רמז לבית יהודי כדאי' ומוריד דמעות וכו'], ומחטא ומזה **בראשונה על קרן מזרחית צפונית** ומשם סובב והולך על השאר.

עוד אפשר שצדדים אלו מזכירים גם את נצחון בית חשמונאי על היוונים בחנוכה כדאיתא במשנה במדות פרק א משנה ה ארבע לשכות היו בבית המוקד וכו' מזרחית צפונית, שבה גנזו בני חשמונאי את אבני המזבח ששיקצום מלכי יוון.

בסיום הדברים נראה שברש"י במסכת מנחות דף לג ע"ב

אומרים רב לא היה זוקף עיניו
אלא כובשן כל שעה משום
לניעות:

בכורות דף מג ע"ב

רש"י ד"ה כבר רמא ניהליה.
במסכת נדה:

שימי את. חכם גדול כמותך
אינו יודע לתרץ מתני' דמשמע
חיי לאו בשני גבנין ממס קאמר
אלא ששדרתו עקומה ומיחזי
כגבין ושדראות הרבה וכי
קאמינא אנא בשני גבין ממס:

בנידה דף כד ע"ב

רש"י ד"ה ר' חנינא בן
אנטיגנוס. בצכור קאי וקאמר
דהוי מוס ומדפסל ליה לקרבן
מכלל ללהדיוט שרי וקשיא
לתרוייהו דהא אפי' ינא לאויר
העולם שרי ושמואל לא שרי
אלא במעי אמו והא דאקשי

מזוזה שהיא לחובת הבית
הצדדים הם כלפי הנמצאים
בבית, וממילא אותם צדדים
שכלפי חוץ נקראים צפון
ומזרח נקראים כאן דרום
ומערב.

ורמז נאה נמצא לכך, כשועמד
בעל הבית בין המזוזה (דרום
ומערב) לנר חנוכה (צפון
ומזרח) ולבוש בציצית ארבע
כנפות – ארבע כנפות הארץ.

סיום מנחות דף קי

שימי את?

מנחות דף כט ע"א

רש"י ד"ה שימי את. אתה
הוא המקשה לי בתמיה:

בדף האחרון של מסכתנו קי
ע"א

רש"י ד"ה שימי את.
בתמיה אתה הוא שימי חכם
גדול ומקשה לי דבר זה ויש

(במועד קטן (דף כט)) רחמנא
לישזבא. מכיסופיה דרב שימי

ולא היא להתם רב שימי בר
אשי הוא דדחיק ליה לרב פפא:

הנה בהתבוננות ראשונה נראה
שבכל מקום מפרש אחרת
ובנידה חזר בו לכאורה, אלא
שבחינה מדוקדקת ועיון
במהלך הדברים בכל מקום
ומקום יעלה ויפרח עומק
דקדוקו של רש"י בהבנת
מהלך הדברים, וראשון ראשון
תחילה:

במנחות דף כט – רב אמר
שגובהה של מנורה הוא תשעה
טפחים, רב שימי שואל
שאילה חזקה שאיך יתכן
שהכהן עוד נצרך לעלות על
מדרגה בשביל להדליק
המנורה, בעקבות שאילה זו
רב מתקן את דבריו ומסביר
למה התכוון כשאמר תשעה
טפחים שזה לא כל גובהה,
ורש"י כאן משאיר את סגנון
הדברים "שימי את" כשאילה
גרידה אתה הוא זה השואל?

רב שימי טפי לרב מדקמואל
משום דגביה הוא קאי ובר
צריה הוא כדאמר צפרק כל
הבשר (שם קיא:): רב אקלע לבי
רב שימי בר חייא בר
צריה: שימי את. צכמה דוכתין
אשכחן דמהדר ליה רב
הכי שימי את ונראה צעיני
משום דבר צריה הוא וקאמר
ליה הכי משום חציבותיה
כלומר אתה יודע להשיצני ואני
שמעתי שמדת לניעות היה צו
ברב שלא היה זוקף עיניו
למעלה הלכך לא היה מכירו
ולא נהירא לי שהרי לא מצינו
שאמר רב כך לשום אדם אלא
לזה אמר כן צכמה מקומות
כאן ובמנחות (דף קי.) ועוד
שמעתי משום דחריף הוא
ודחיק ליה כי ההיא דאמר

שֶׁאֵין גּוֹיִם שֶׁאֵין מְכִירִים אֶת ה', וְהַקּוֹשִׁיָּה הִיא חֻזְקָה מְאֹד, וְכֵן נִרְאָה בְּרַשִׁי שֶׁ-גָּדוֹל שְׁמִי בְּגוֹיִם. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ דִּקְרוּ לֵיהּ אֱלֹהָא דְאַלְהִיָּא אֲפִילוּ מִי שִׁישׁ לוֹ עִ"א יוֹדֵעַ (שִׁישׁ אֱלֹהִים) שֶׁהוּא עַל כּוֹלָם וּבְכָל מְקוֹם מִתְנַדְּבִים לְשְׁמִי וּרְבּוֹתֵינוּ פִּירְשׁוּ אֱלֹ תַלְמִידֵי חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בְּהַלְכוֹת עֲבוֹדָה בְּכָל מְקוֹם וְכֵן כָּל תְּפִלוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בְּכָל מְקוֹם הֵרִי הֵן לִי כִּמְנַחָה טְהוֹרָה וְכֵן תִּרְגַּם יוֹנָתָן וְכָל עֵידָן דָּאֲתוֹן עֲבָדִין רַעוּתִי אֲנִי מִקְבֵּל צְלוֹתָכוֹן וְשְׁמִי רַבָּא מִתְקַדֵּשׁ עַל יְדִיכוֹן וְצְלוֹתָכוֹן כְּקֶרְבֵּן דְּכִי קִדְמִי וְכֵן פִּירֵשׁ הַמִּקְרָא וּלְמָה אַתֶּם מַחֲלָלִין שְׁמִי וְהֵלָא גָּדוֹל הוּא בְּגוֹיִם וְאֲנִי אֶהְבֵּתִי וְחִיבְתִּי עֲלֵיכֶם שֶׁבְּכָל מְקוֹם שֶׁאַתֶּם מִתְפַּלְּלִין לִפְנֵי וָאֵף בְּגוֹלָה מוֹקֵטֶר וּמוֹגֵשׁ הוּא לְשְׁמִי: וּמְנַחָה טְהוֹרָה. הוּא לִי כִּי עַל יְדְכֶם שְׁמִי נוֹרָא בְּגוֹיִם וְאַתֶּם מַחֲלָלִין אוֹתִי וְאַתֶּם שְׁמִי: עַכ"ד וְאֵכֶן פִּשְׁטוֹת הַפְּסוֹק נִרְאָה שֶׁהַגּוֹיִם מְכִירִים בְּגִדְלוֹת ה', וְאֱלֹ דְּבָרֵי רַב

בַּפֶּעַם הַשְּׁנִיָּה בִּשְׁלֵהִי הַמִּסְכָּתָא, מוֹבָא בְּגִמְרָא בְּשֶׁם רַב, מִצּוֹר וְעַד קְרִטִּיגְנִי מְכִירִין אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֶת אֲבִיהֶם שְׁבַשְׁמִים וּמִצּוֹר כְּלָפִי מִעֶרֶב וּמִקְרִטִּיגְנִי כְּלָפִי מִזֶּרֶחַ אֵין מְכִירִין אֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶת אֲבִיהֶן שְׁבַשְׁמִים, וּפִירֵשׁ רַשִׁי **מְכִירִין אֶת יִשְׂרָאֵל**. בְּכַבּוּדָן הָרֵאשׁוֹן מְכִירִין וְאֵין מְכַבִּידִין עוֹלָם: **וְאֶת אֲבִיהֶם שְׁבַשְׁמִים**. שְׁמַאֲמִצִּים בַּהֲקָדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאֵין מַאֲמִצִּים בַּעֲבוּדָת כּוֹכְבִּים: וּפִי שִׁישְׁנָם גּוֹיִם הַמְכִירִים בֵּה' וְלֹכֵךְ אֵין מְכַבִּידִים עַל יִשְׂרָאֵל וְאֵין מַאֲמִצִּים אֶת הָעֲבוּדָה זֶרֶה אֲלֹא אֶת ה' וְיִשְׁנָם גּוֹיִם שְׁאִינָם מְכִירִים בֵּה' וּלְפִיכֵךְ מְכַבִּידִים עַל יִשְׂרָאֵל,

וְהַקְשָׁה רַב שִׁימִי לְרַב עַל פִּי הַפְּסוֹק בְּמִלְאֲכִי א פְּסוֹק י"א כִּי מִמְזֶרֶחַ שְׁמִשׁ וְעַד מִבּוֹאֵי גָּדוֹל שְׁמִי בְּגוֹיִם וּבְכָל מְקוֹם מְקֵטֶר מִגֵּשׁ לְשְׁמִי וּמְנַחָה טְהוֹרָה כִּי גָּדוֹל שְׁמִי בְּגוֹיִם אָמַר ה' צְבָאוֹת: וּמִכָּאן

ונדלג על מסכת בכורות (וכפי שיובן בהמשך) ונעבור למסכת נידה האחרונה בש"ס (ואף שאין אנו יודעים בוודאות את סדר כתיבת רש"י פירוש, אבל בוודאי ידע בשעה שפירש את מקומה של כל מסכתא בש"ס וסידורא) הנדון בגמרא הוא בוולד בריה שיש לה שני גבין ושני שדראות והקשה על רב ממשנה שאמר רב חנינא בן אנטיגנוס בבכורות, רב מתרץ ומסביר את כוונת המשנה, רש"י כאן מפרש פירוש חדש שלשון זה נאמר כדרך חביבות בין הסב רב לנכד רב שימי וקאמר ליה הכי משום חביבותיה כלומר אתה יודע להשיבני, ורש"י מביא את מה שכבר פירש ודוחה את ענין הצניעות כי אם כך מדוע לא רואים שרב אומר לשון זה לאחרים, ועוד דוחה פירוש שדחק על חריפותו, וצריך להבין מדוע לא פירש במקום זה כמו שפירש במנחות קי ובבכורות, ומה עוד שמלשון הגמרא בבכורות בהסבר על

שעונה לו שהפסוק מתכווין לומר שהגויים מכירים שה' הוא אלקי האלהים, ומה שאמר שאין מכירים בה' כוונתו לומר שאין מכירים שהקב"ה הוא "אביהן של ישראל", עוד הלשון ברש"י מאמצים בהקדוש ברוך הוא זה יותר מאמונה גרידא וזה כיוון רב לומר מה שאין כן כלל הגויים שמאמינים שה' אלהא דאלהא אבל אין מאמצים אותו, (ראה פירוש לאום מלאום יאמץ ועוד, ותימא על גירסת הב"ח כאן שהגיה מאמינים במקום מאמצים) ועל כן רש"י במקום זה מביא שני אפשרויות פירוש סותרות ללשון שימי את, מצד אחד כאילו שאינה קושיא ומצד שני שרב באמת לא ראה את השואל ושאלו אם הוא שימי (ושאילתו טובה מאוד), כי באמת הדבר לא ברור כי גם הפסוק המובא אינו ברור כפשוטו או כתרגומו, וכן בגמרא אצלינו מימרא נוספת להסביר את סוף הפסוק.

בענין דורות ישרים וטהורים
(ודיון זה עצמו בעניני וולד
ונפל) ועל כן בוחר רש"י בפשט
המראה את קשר הדורות
לטובה והתורה העוברת
ביניהם פעם כביקורת על פסק
הלכה - רב חייא ובניו, ופעם
כדיון בדבר הלכה - רב ונכדו
רב שימי.

עם סיום האתנחתא במנחות שבין
השחיטות, שחיטת קדשים –
זבחים, ניתי ונפתח בשחיטת חולין
כך נקראים מסכתות אלו בלשון
המורה הגדול רש"י

במסכת חולין דף ב' ע"א

הכל שוחטין. כל היכא דתני
הכל כולהו מיייתי להו
בשמעתא קמייטא לערכין
ומפרש הכל לאתווי מאי והכל
שוחטין דמתניתין פליגי זה
אמוראי בגמרא למר לאתווי
טמא בחולין ולמר לאתווי כותי
או מומר: וכולן. בגמרא מפרש
מאי וכולן:

המשנה ודברי רבי חנינא בן
אנטיגנוס נשאלה שאילה זו
(של רב שימי) על פי מימרת
רב, והגמרא אומרת כבר רמא
ניהליה רב שימי בר חייא לרב
וא"ל שימי את אלא בששדרתו
עקומה: ומכך שהגמרא
מביאה איך רב ענה לו בלשון
שימי את, נשמע ביותר
שהפירוש הוא איך חכם גדול
כמוך שואל כזו קושיא שבקל
אפשר לענות, וכפי שרש"י
באמת פירש שם, מכל מקום
נראה שרש"י העדיף להעמיד
שנאמר לשון זה בחביבות וכך
נפרש את כל המקומות,
והסיבה שבחר רש"י בפירוש
טמון בתחילתה של סוגיא זו
בבני רבי חייא (יהודה וחזקיה)
החוזרים מן הדרך ואביהם
רבי חייא שואל אותם כלום
בא מעשה לידכם וכו' והוא
מורה להם לחזור ממה
שפסקו, מיד לאחר מכן
מתחיל הסוגיא עם דברי רב
ושמואל ושאלת רב שימי,
ורש"י בדבריו חוזר פעמיים על
ענין זה שרב שימי נכדו של רב,
והן הן הדברים במסכת נידה

להבין האם זה לשון בדיעבד או לכתחילה, וגם זה עצמו נראה מרש"י שלא הובן למקשן מה היה הקושיה הראשונה להסביר הלשון "הכל שוחטין" (ועיין בתוספות בע"ב ד"ה ואנן) בד"ה **תרתני דיעבד למה לי**. הכי איבעי ליה למיתני שחיטת הכל כשרה חוץ מחש"ו דמשמע שפיר דהנך דמרבינן מהכל דיעבד קמרבינן אבל לא לכתחלה א"נ ניתני הכל שוחטין לחודיה כדתנן גבי מעריכין ונודרין ולא מפרש למה לי למיתני הכל שוחטין ואצטריך לפרושי ושחיטתן כשרה למימר דשוחטין דרישא דיעבד הוא, וכו'.

לכך רש"י אומר כבר במשנה שבדרך כלל במקום אחר לשון הכל שוחטין מתפרש בדרך של **לאתויי מאי** מה שאין כן כאן שיש הסבר נוסף, ולכן רש"י מביא בלשון כותי או מומר, שהרי הן בגמרא שם במסכת ערכין מובאים רק שני דעות אלו כותי או מומר והן בהמשך

הדיוקים העולים בדברי רש"י אלו:

א. מדוע פתח בכלל זה וציין למסכת ערכין.

ב. למה ציין פליגי בה אמוראי **בגמרא** וכי היכן חולקים אמוראים.

ג. מדוע שינה בלשונו כותי או מומר, ולא המשיך באותו הלשון ולמר לאתויי מומר.

ד. מדוע כתב רק אלו שלוש הדברים טמא מומר וכותי ולא כתב את שני הפירושים של רבינא.

ה. מדוע חוזר בד"ה וכולן בגמרא מפרש **מאי וכולן**.

והנראה שרש"י רמז בכך שכאן בגמרא זאת לא השאילה הראשונה **לאתויי מאי** כי ראשית הדברים הוא

מוחזקים ואינם מוחזקים, ולמעשה רש"י רומז לפירוש זה בד"ה וכולן, בגמרא מפרש שהכוונה אחרת מהפשוט כי להסוברים לאתווי כותים או מומר מתפרש כפשוטו שעולה על חרש שוטה וקטן אף שקשה מדוע לא נכתב ואם שחטו, וחזר לומר "מאי וכולן" שרק לדברי רבינא זה מתפרש כדבעי וברור מדוע נכתב משא"כ לרב אשי שמפרש שהכל שוחטין לאתווי טמא מפרש את וכולן על קדשים וזה כבר נלמד בזבחים ואין ברור היכן עיקר.

שלי ושלכם שלכם הוא, הדיוקים ברש"י הם בעקבות שאלות המופנות אלי ע"י הלומדים, ועל כן אשמח לקבל הערות והארות ודיוקים בלשון רש"י:

aharonteomim@gmail.com

הגמרא בדף יז ע"א עולה שהפירוש בהכל שוחטין רק לגבי "לאתווי" הם או כותי או מומר כי הרי נכתב פעמיים הכל שוחטים במשנה הזאת ובמשנה טו ע"ב, וסתמו אחד לכותי ואחד למומר ולא פורש איזה מהם, אלא אמר רבא הכל שוחטין חדא לאתווי כותי וחדא לאתווי ישראל מומר,

ומביא רש"י גם את הפירוש לאתווי טמא שהוא שונה משאר הפירושים גם בדרך הסבר המשנה הכל שוחטין ושחיטתן כשירה וגם מתפרש המשך המשנה וכלם ששחטו גבי קדשים ובכך רמז רש"י לקשר שבין שחיטת חולין לסדר קדשים שנרמז ב"הכל" וב"כולן", וגם המראה מקום למסכת ערכין שבסדר קדשים.

ורש"י לא הביא את פירושו של רבינא שאינו מפרש "לאתווי" אלא מסביר שהכל מדובר בסוג של כלל האנשים מומחים ואינם מומחים או